

אלף מִישָׁרִים, סעיף XIV : מערכת אקסיומטית והמצב העכשווי

ז'יל דלז ופליקס גואטרי

הפוליטיקה בוודאי אינה מרע בדוק. היא פועלת באמצעות עריכת ניסויים, גישושים, החדרה, עקירה, התקדמויות, נסיגות. גורמי ההחלטה והחזוי מוגבלים. יהיה זה אבסורד להניח את קיומה של ממשלת-על עולמית, שתשמש כערכאה אחרונה. כולם מתקשים אפילו לחזות את הגידול במסה המוניטרית. באותו אופן, המדינות מושפעות מסוגים שונים של מקדמי אי-ודאות ואי-צפיות. גלברייט (Galbraith) ופרנסואה שטלה (Chatelet) ניסחו את המושג של טעויות מכרעות ויציבות, שתהילת המדינאים עשויה מהן לא פחות מאשר מן האומדנים המוצלחים שלהם, הנדירים למדי. וזו אכן סיבה נוספת להקבלה בין פוליטיקה למערכת אקסיומטית. מערכת אקסיומטית במדע אינה עוצמה טרנסצנדנטית, אוטונומית, בעלת כושר הכרעה המנוגד לעריכת ניסויים ולאינטואיציה. מצד אחד, היא כוללת גישושים, עריכת ניסויים, ואופני אינטואיציה ייחודיים לה. האקסיומות הן בלתי תלויות אלה באלה, ומכאן השאלה: האם ניתן להוסיף אקסיומות? ואם כן — עד לאיזו נקודה (מערכת רוויה)? האם ניתן לבטל אקסיומות? ואם כן — עד לאיזו נקודה (מערכת "מוחלשת")? מצד אחר, האקסיומטיקה, מטבעה, מתנגשת בפסוקים הקרויים בלתי-ניתנים-להכרעה, או מתעמתת עם עוצמות חזקות ממנה בהכרח, שבהן אין היא יכולה לשלוט.¹ לבסוף, האקסיומטיקה אינה חוד החנית של המדע, אלא יותר מעין נקודת עצירה, סידור מחדש, שמונע מן השטפים (flux) הסמיוטיים — המתמטיים והפיסיים — שאיבדו את הקוד שלהם² להימלט לכל עבר.

* מתוך: Deleuze, Gilles, et Félix Guattari, 1980. "Proposition XIV: Axiomatique et situation actuelle," *Mille Plateaux: Capitalisme et schizophrénie*. Paris: Minuit, pp. 575–591. תרגום מצרפתית: אריאלה אזולאי.

¹ באופן היסטורי, אלה הן שתי הבעיות הגדולות של האקסיומטיקה: המפגש עם פסוקים "בלתי ניתנים להכרעה" (היגדים סותרים הם גם בלתי ניתנים להוכחה); המפגש עם עוצמות של מכלולים אינסופיים, שמטבעם חומקים מטיפול אקסיומטי ("הרצוף למשל, אינו יכול להיתפס באופן אקסיומטי בספציפיות המבנית שלו, כיוון שכל אקסיומטיקה שנביא תכיל מודל של הניתן-לספירה (dénombrable)," (ראו Blanché, p. 80).

² לאבד את הקוד הוא התרגום שנבחר לפועל decoder. בכמה מקומות בספר, דלז וגואטרי מדגישים שלא מדובר רק בפענוח הקוד אלא באובדן של הקוד ושל המערכת שמסוגלת לייצבו. בהקשר זה, הקוד הוא מה שמעניק לשטפים תוכן מסוים, להבדיל מהמערכת האקסיומטית המעניקה תוכן ליחסים בין שטפים שונים (הערת המתרגמת).

האקסיומטיקאים הגדולים הם מדינאים של המדע, שאוטמים את קווי המילוט השכיחים במיוחד במתמטיקה, המתיימרים לכפות חוב חדש, אפילו זמני, והופכים את המדע לפוליטיקה רשמית. אלה הם היורשים של התפיסה התיאורמטית של הגיאומטריה. כשהאינטואיציוניזם (המתמטי) היה מנוגד לאקסיומטיקה, זה לא היה רק בשם האינטואיציה, הבנייה והיצירה, אלא גם בשם חישוב של בעיות — תפיסה פרובלמטית של המדע, לא פחות מופשטת, אבל ממנה נבעה מכונה מופשטת, שונה לגמרי, הפועלת בתחומי החומק והבלתי־ניתן־להכרעה.³ התכונות הממשיות של האקסיומטיקה הן שמאפשרות לומר, כי הקפיטליזם והפוליטיקה העכשווית הם, באופן מילולי, מערכת אקסיומטית. אבל בדיוק מסיבה זו, המשחק אינו מכור מראש. מבחינה זו, ניתן לשרטט טבלה מרוכזת של "נתונים".

1. חיבור, חיסור. — האקסיומות של הקפיטליזם אינן פסוקים תיאורטיים, וגם לא ניסוחים אידיאולוגיים, אלא היגדים אופרטיביים המתפקדים כצורה הסמילוגית של ההון, והם משתלבים כרכיבים במיסוף⁴ של הייצור, של הסירקולציה ושל הצריכה. האקסיומות הן היגדים ראשוניים שאינם נובעים מ[היגד] אחר או אינם תלויים ב[היגד] אחר. במובן זה, שטף יכול להיות מושא של אקסיומה אחת או של אקסיומות אחדות (מכלול האקסיומות הוא צירוף השטפים); אבל ייתכן מצב שאין לו אקסיומות ייחודיות, והטיפול בו יכול להיות רק תולדה של אקסיומות אחרות; הוא יכול להישאר מחוץ לשדה, להתפתח ללא גבולות, או להישאר במצב של השתנות "פראית" במערכת. בקפיטליזם יש נטייה להוסיף תמיד עוד אקסיומות. בסוף מלחמת העולם הראשונה (1914–1918), ההשפעה המשותפת של המשבר העולמי והמהפכה הרוסית אילצו את הקפיטליזם להכפיל את האקסיומות שלו, להמציא אקסיומות חדשות, ביחס למעמד הפועלים, לתעסוקה, לארגון של האיגודים המקצועיים, למוסדות החברתיים, לתפקיד של המדינה, לשוק החיצוני ולשוק הפנימי. הכלכלה של קיינס (Keynes), הניו־דיל (New-Deal) [של רוזוולט] — אלה היו מעבדות של אקסיומות. דוגמאות ליצירה חדשה של אקסיומות אחרי מלחמת העולם השנייה: תוכנית מרשל, צורות הסיוע והמלווה, הטרגספורמציות של המערכות המוניטריות. האקסיומות מוכפלות לא רק בתקופות של התפשטות או התחדשות. ההבחנה בין שוק חיצוני לשוק פנימי והיחס ביניהם היא שגורמת למערכת האקסיומטית להשתנות ביחס למדינה. כשמארגנים שוק פנימי מלוכד המתחרה עם דרישות השוק החיצוני, האקסיומות מתרבות: אקסיומות לצעירים, לזקנים, לנשים וכו'.

³ לאסכולה ה"אינטואיציוניסטית" (Brouwer, Heyting, Brouwer) יש חשיבות מתמטית גדולה, לא בשל העובדה שהיא מדגישה את הזכויות הבלתי ניתנות לערעור של האינטואיציה, וגם לא משום שעובדה קונסטרוקציוניזם חדש מאוד, אלא משום שהיא מפתחת תפיסה של בעיות ושל חישוב בעיות, המתחלה באופן מהותי עם האקסיומטיקה ופועלת עם כללים אחרים (בעיקר ביחס לעיקרון השלישי).

⁴ המונח agencement, שבו מרבים דלו וגואטרי להשתמש, פירושו לחבר משהו לדבר־מה אחר, להרכיב אותו עליו ולהתאימו. המונח מבוסס על המונח agence שפירושו מסוף, סניף או סוכנות. בחרתי לתרגם את המונח למיסוף, המשמר גם את הזיקה למסוף, נקודת התחברות הפועלת בזיקה לרשת של נקודות כמותה, וגם את המשמעות של פעולת ההתחברות (הערת המתרגמת).

נוכל להגדיר קוטב של מדינה באופן כללי: [קוטב] "סוציאליזמוקרטי", באמצעות נטייה זו לצירוף ולהמצאה של אקסיומות, ביחס לתחומי השקעה ולמקורות רווח: אין כאן שאלה של החירות או של המגבלות, וגם לא של מרכז או ביזור, אלא של האופן שבו שולטים בשטפים. כאן שולטים בהם באמצעות ריבוי האקסיומות המובילות. הנטייה ההפוכה אינה פחות נפוצה בקפיטליזם: נטייה להחסיר, להפחית אקסיומות. מסתפקים במספר מצומצם של אקסיומות המסדירות את השטפים השולטים; השטפים האחרים מקבלים מעמד נגזר של תוצאה (הנקבע על ידי ה"תיאורמות" הנובעות מן האקסיומות), או נותרים במצב פראי שאינו מוציא מכלל אפשרות את ההתערבות הברוטלית של הכוח של המדינה; נהפוך הוא. לעומת זאת, הקוטב ה"טוטליטריסטי" של המדינה הוא המגלם נטייה זו להגביל את מספר האקסיומות, ובאמצעות קידום בלעדי של הסקטור החיצוני, הוא מבצע פנייה להון זר, [מחולל] תנופה של תעשייה הפונה לייצוא של חומרי גלם או מזון, [וגורם] התמוטטות של השוק הפנימי. המדינה הטוטליטרית אינה מקסימום מדינה, אלא דווקא — בהסתמך על הניסוח של פול ויריליו (Virilio) — מינימום מדינה של הקפיטליזם האנרכי (ראה המקרה של צ'ילה). לכל היותר, האקסיומות היחידות הנשמרות הן של איוון הסקטור החיצוני, מפלס המלאי ומדד האינפלציה; "האוכלוסייה אינה עוד נתון, היא נהפכה לתוצאה". ביחס להתפתחויות הפראיות, הן ניכרות בין היתר בשינויים בתעסוקה, בתופעות של הגירה כפרית, בעיור של פחונים וכו'. המקרה של הפשיזם ("נציונל-סוציאליזם") מובחן מהטוטליטריזם. הוא נפגש עם הקוטב הטוטליטרי באמצעות דריסת השוק הפנימי וצמצום האקסיומות. עם זאת, קידום הסקטור החיצוני אינו נעשה כלל באמצעות פנייה להון זר ולתעשיית ייצוא, אלא באמצעות כלכלת מלחמה המביאה את ההתפשטות כלפי חוץ לטוטליטריזם ולייצור אוטונומי של הון. ביחס לשוק הפנימי, הוא ממומש באמצעות ייצור ספציפי של תחליפים.⁵ הפשיזם כולל גם שגשוג של אקסיומות, המושווה לעתים לכלכלה הקיינסיאנית. אלא שזהו שגשוג פיקטיבי או טאוטולוגי — הוא כופל באמצעות הקסרה — מה שהופך את הפשיזם למקרה מיוחד מאוד.

2. רוויה. — האם כאשר אומרים, שהרוויה של המערכת מציינת את נקודת ההיפוך, אפשר לפלג את שתי הנטיות ההפוכות? לא, מכיוון שדווקא הרוויה היא יחסית. אם מרקס הראה את תפקוד הקפיטליזם כאקסיומטיקה, זה היה בעיקר בפרק המפורסם על הירידה המגמתית של שיעור הרווח. הקפיטליזם הוא אקסיומטיקה משום שהוא כבר משולל חוקים פרט לחוקים אימננטיים. הוא היה רוצה לעורר את האמונה, שהוא מתמתח עד גבולות היקום, עד לקצה גבול המשאבים והאנרגיות. אבל, למעשה, הוא מתמתח רק עד קצה גבולותיו שלו (הפחתת ערך תקופתית של ההון הקיים), ואינו הודף או אינו מזיז ממקומם אלא את גבולותיו שלו (יצירת הון חדש, בתעשיות חדשות הנושאות שיעור גבוה של רווח). זוהי ההיסטוריה של הנפט ושל הגרעין. ושניהם מתרחשים בעת ובעונה אחת: הקפיטליזם מתמתח עד קצה גבולותיו, בהרבעת שהוא מסיט אותם ממקומם כדי למקם אותם רחוק יותר.

⁵ גרמנית במקור (Ersatz).

נאמר, שהנטייה הטוטליטרית להגביל את האקסיומות תואמת את העימות עם קווי הגבול, בעוד שהנטייה הסוציאל-דמוקרטית תואמת את ההעתקה של תוואי הגבולות. אלא שהאחת אינה מתקיימת בלי האחרת; או שהשתיים מתקיימות בעת ובעונה אחת בשני מקומות שונים, או שהן מתקיימות ברגעים רציפים הקשורים זה בזה באופן הדוק; תמיד אחוזות זו בזו, האחת בתוך האחרת, ומהוות מערכת אקסיומטית אחת. דוגמה טיפוסית לכך היא ברזיל של היום, עם האלטרנטיבה הדו-משמעית שלה – "דמוקרטיה של טוטליטריזם-חברתי". באופן כללי, הגבולות הרבה יותר ניידים כאשר במקום מסוים מסירים אקסיומה מסוימת, אבל בתנאי שמוסיפים אקסיומה במקום אחר.

תהיה זו טעות לחדול להתעניין במאבק ברמת האקסיומות. לעתים אנחנו מעריכים שכל אקסיומה, בקפיטליזם או באחת ממדינותיו, מהווה "שיקום". אבל מושג זה, שקסמו פג, אינו מוצלח. השינויים הקבועים של המערכת האקסיומטית הקפיטליסטית, כלומר הצירופים (ניסוח של אקסיומות חדשות) והנסיגות (יצירה של אקסיומות בלעדיות), הם מושאי המאבקים שאינם שמורים דווקא לטכנוקרטיה. למעשה, מכל עבר גולשים מאבקי הפועלים ממסגרת המפעלים שמהם נובעים בעיקר פסוקים נגזרים. המאבקים נסובים ישירות על אקסיומות הניצבות בראש סולם ההוצאות הציבוריות של המדינה, ואף על אקסיומות המתייחסות לארגון בינלאומי כזה או אחר (למשל, חברה רב-לאומית יכולה לתכנן במתכוון את חיסולו של בית חרושת במדינה). לפיכך, הסכנה, שבדורוקרטיה או טכנוקרטיה פועלית כלל-עולמית תחליט להתמודד עם בעיות אלה, תסולק רק אם המאבקים המקומיים יציבו את האקסיומות הלאומיות והבינלאומיות כמטרות, בדיוק בנקודת שיבוצם בשדה האימננטיות (הפוטנציאל הטמון בעולם הכפרי בנקודה זו). תמיד מתקיים הבדל בסיסי בין שטפים חיים לבין אקסיומות המכפיפות אותם למרכזי שליטה והחלטה, ואשר מתאימות לשטפים אלה ממקטע כזה או אחר ומנדרות את היחידות. אבל את הלחץ של השטפים החיים, ושל הבעיות שהם מציבים וכופים, יש להפעיל בתוך האקסיומטיקה, גם כדי להיאבק כנגד הצמצומים הטוטליטריים וגם כדי להקדים ולזרז את הצירופים, לנווט אותם ולמנוע את הפרכרסיה הטכנוקרטית.

3. מודלים, שוויון צורה. – בעיקרון, כל המדינות שוות צורה (איזומורפיות), כלומר הן תחומי מימוש של ההון בהתאם לשוק עולמי חיצוני אחד ויחיד. השאלה הראשונה היא אם האיזומורפיות מובילה להומוגניות, או אפילו להומוגניזציה של מדינות. כן, כמו שרואים באירופה העכשווית כיחס לצדק ולמשטרה, לחוקי התנועה, לתנועת הסחורות, לעלויות הייצור, וכו'. אבל זה נכון רק אם קיימת נטייה לשוק פנימי יחיד ומאוחד. אחרת, משוויון הצורה לא נובעת הומוגניות: בכל פעם שאופן הייצור זהה, מתקיים שוויון צורה, אבל [גם] הטרונגניות, בין מדינות טוטליטריות לסוציאל-דמוקרטיות. בהקשר זה, הכללים הכלליים הם אלה: היציבות, המכלול או האחדות של האקסיומטיקה מוגדרים באמצעות ההון כ"זכות" או כיחס של ייצור (בשביל השוק); העצמאות של כל אחת מן האקסיומות אינה סותרת כלל את המכלול הזה אלא באה מן החלוקות והסקטורים של אופן הייצור הקפיטליסטי. שוויון הצורה

של המודלים המכילים את שני הקטבים, של הציורף ושל ההחסרה, תלוי בכל מקרה לגופו בחלוקה בין שוק פנימי לשוק חיצוני. אבל אין זו אלא דו־קוטביות ראשונית, הנכונה ביחס למדינות המרכז ולאופן ייצור קפיטליסטי. על המרכז נכפתה דו־קוטביות חדשה: מערב־מזרח – המדינות הקפיטליסטיות והמדינות הסוציאליסטיות־ביורוקרטיות. אבל למרות שהבחנה חדשה זו יכולה ללבוש כמה מן המאפיינים של קודמתה (המדינות הקרויות סוציאליסטיות מוטמעות למדינות טוטליטריות), הבעיה מופיעה בה באופן שונה. התיאוריות הרבות של "התכנסות", הנוטות להבליט הומוגניזציה מסוימת של מדינות המזרח והמערב, אינן משכנעות. אפילו שוויון הצורה אינו מתאים: קיים הבדל צורה (הטרומורפיה) ממשי, לא רק משום שאופן הייצור אינו קפיטליסטי אלא גם משום שיחס הייצור אינו ההון (מדובר דווקא בתוכנית⁶). אם המדינות הסוציאליסטיות הן עדיין מודלים של מימוש האקסיומטיקה הקפיטליסטית, הרי זו תוצאה של קיום שוק עולמי חיצוני אחד ויחיד שנותר כאן הגורם המכריע, מעבר ליחסי הייצור שמהם הוא נובע. יכול גם לקרות שלתוכנית הביורוקרטית הסוציאליסטית תהיה פונקציה טפילית ביחס לתוכנית ההון המעידה על יצירתיות גדולה יותר, [יצירתיות] מסוג של "ירוס". לבסוף, הדו־קוטביות הבסיסית השלישית היא זו של מרכז ופריפריה (צפון־דרום). על סמך העצמאות של כל אחת מן האקסיומות, ניתן להצטרף לדבריו של סמיר אמין (Amin) הטוען שהאקסיומות של הפריפריה שונות מאלה של המרכז⁷. וגם כאן, עצמאות אקסיומות וההבדל ביניהן אינם מסכנים כלל את יציבות האקסיומטיקה של המכלול. להיפך, הקפיטליזם המרכזי זקוק לפריפריה זו שהתכוננה על ידי העולם השלישי, שבה הוא ממקם חלק גדול מן התעשייה המודרנית ביותר שלו, והוא אינו מסתפק רק בהשקעת הון בפריפריה, אלא לוקח גם הון שהיא מספקת לו. אכן, שאלת התלות של מדינות העולם השלישי מובנת מאליה, אבל היא לא החשובה ביותר (היא ירושה של הקולוניאליזם הישן). ברור גם מאליו, שעצמאות האקסיומות מעולם לא הבטיחה את עצמאות המדינות, אבל היא מבטיחה חלוקה בינלאומית של עבודה. גם כאן, השאלה החשובה היא זו של שוויון הצורה ביחס לאקסיומטיקה העולמית. אלא שבמידה רבה, שוויון הצורה מתקיים בין ארצות הברית לבין הרודנויות העקובות מדם ביותר של דרום אמריקה (או בין צרפת, אנגליה, מערב גרמניה לבין כמה מדינות אפריקניות). עם זאת, הדו־קוטביות מרכז־פריפריה, מדינה של המרכז ושל העולם השלישי, לובשת מחדש בתורה מאפיינים מובחנים של שתי צורות הדו־קוטביות שהוזכרו קודם, אך היא גם חומקת מהן ומציבה בעיות אחרות. בחלק גדול של העולם השלישי, יחס הייצור הכללי יכול להיות ההון; כך אפילו בכל העולם השלישי, במובן שבו הסקטור המחוברת יכול להשתמש ביחס זה ולזקוף אותו לזכותו. אבל אופן הייצור אינו בהכרח קפיטליסטי, לא רק בצורות הקרויות ארכאיות או צורות מעבר, אלא גם בסקטורים היצרניים והמתועשים ביותר. זהו אפוא מקרה שלישי, המוכלל במערכת האקסיומטית העולמית: כשההון פועל כחס ייצור באופן ייצור לא־קפיטליסטיים. במקרה כזה, נדבר על ריבוי

⁶ מסוג "תוכניות החומש" של המדינות הקומוניסטיות (הערת המתרגמת).

⁷ ראו את הרשימה הביקורתית של האקסיומות של הפריפריה Samir, Amin, *L'accumulation à l'échelle mondiale*, pp. 373–376.

צורות [פולימורפיות] של מדינות של העולם השלישי ביחס למדינות של המרכז. וזהו מימד של המערכת האקסיומטית, שאינו פחות הכרחי מהאחרים: הוא אפילו הרבה יותר הכרחי, משום שהבדל הצורות בין המדינות הקרויות סוציאליסטיות נכפה על הקפיטליזם המעכל הבדלים אלה לטוב ולרע, בעוד שהבדל הצורות בין מדינות העולם השלישי מאורגן בחלקו באמצעות המרכז, כאקסיומת המרה של הקולוניזציה. תמיד נפגוש כפשוטה את שאלת המודלים למימוש המערכת האקסיומטית העולמית: בעיקרון, שוויון צורות בין המודלים במדינות המרכז; הבדל הצורה שנכפה על ידי מדינה סוציאליסטית ביורוקרטית; ריבוי צורות מאורגן בקרב מדינות של העולם השלישי. גם כאן, יהיה זה אבסורד להאמין שמראש נגזר דין שיבוץ של תנועות פופולריות בשדה זה של אימננטיות, ולהניח שישנן מדינות "טובות", דמוקרטיות, סוציאל-דמוקרטיות, או סוציאליסטיות מן הקצה האחר, או להיפך — להניח שכל המדינות שקולות זו לזו והומוגניות.

4. העוצמה. — נניח שהאקסיומטיקה מחלצת בהכרח עוצמה עליונה מן העוצמה שבה היא מטפלת, כלומר מזו של המכלולים המשמשים לה מודלים. הדבר דומה לעוצמה של רצף הקשורה במערכת אקסיומטית, ועם זאת גולשת ממנה. אנחנו מזהים באופן מיידי עוצמה זו כעוצמה של הרס, של מלחמה המגולמת במכלולים טכנולוגיים צבאיים, תעשייתיים ופיננסיים, שמקיימים ביניהם רציפות. מצד אחד, המלחמה צועדת בעקבות התנועה של הקפיטליזם: כשההון הקבוע צומח באופן פרופורציונלי, המלחמה נעשית יותר ויותר "מלחמה של חומר" שבה האדם כבר אינו מייצג אפילו הון משתנה של הכפפה, אלא רכיב טהור של שעבוד מכונתי. מצד שני ובעיקר, החשיבות הגדלה של ההון היציב במערכת האקסיומטית גורמת לכך, שהפיחות בהון הקיים ויצירת הון חדש ירכשו מעתה קצב וחשיבות הקיימים בהכרח במכונת המלחמה, המגולמת כעת במערכים המורכבים: זו נוטלת חלק פעיל בחלוקות-מחדש של העולם, הנדרשות בשל ניצול המשאבים הימיים והפלנטריים. ישנו "סף" רציף של עוצמה, המלווה בכל פעם את תזוזת "גבולות" המערכת האקסיומטית; כאילו עוצמת המלחמה עשויה תמיד להרוות יתר על המידה את הרוויה של המערכת, ולהתנות אותה.

לעימותים הקלסיים בין מדינות המרכז (ולקולוניזציה הפריפריאלית) מצטרפים שני קווי סכסוך, או תופסים את מקומם — הסכסוך בין מערב למזרח, והסכסוך בין צפון לדרום, המצטלבים זה עם זה ומכסים את המכלול. אלא שלא רק חימוש היתר של המערב ושל המזרח מותיר על כנן את המלחמות המקומיות, ומעניק להן כוח חדש ומושאי מאבק חדשים; חימוש היתר אינו מבסס רק את האפשרות "האפוקליפטית" של עימות ישיר לפי שני הצירים הגדולים — נראה גם, שמכונת המלחמה לובשת מובן ספציפי נוסף, תעשייתי, פוליטי, משפטי וכו'. ללא ספק, המדינות, לאורך ההיסטוריה שלהן, לא חדלו מלנכס את מכונת המלחמה; ובאותה עת, המלחמה — בהכנה ובמימוש שלה — נהפכה למושא הבלעדי של המכונה, אבל היתה פחות או יותר "מוגבלת". באשר למטרה, זו נשארה המטרה הפוליטית של המדינות.

הגורמים השונים, שנטו להפוך את המלחמה למלחמה "טוטלית", ובעיקר הגורם

הפשיסטי, ציינו את ראשית ההיפוך של התנועה: כאילו לאחר תקופת ניכוס ארוכה, המדינות יצרו מחדש מכונת מלחמה אוטונומית באמצעות המלחמה שניהלו ביניהן. אבל המושא של מכונת מלחמה זו, משוחררת או חסרת מעצורים, המשיך להיות המושא של מלחמה-בפעולה, מלחמה שנעשתה טוטלית, חסרת גבולות. כל הכלכלה הפשיסטית היתה כלכלת מלחמה, אבל כלכלת המלחמה נזקקה עדיין למושא של מלחמה טוטלית. מכאן ואילך, המלחמה הפשיסטית נותרה, כניסוחו של קלוסוביץ (Clausewitz), "המשך של הפוליטיקה בליווי אמצעים נוספים" — בעוד שאמצעים אחרים אלה נהפכו לבלעדיים, או שהמטרה הפוליטית סתרה את המושא (מכאן הרעיון של ויריליו, שהמדינה הפשיסטית היתה מדינה "התאבדותית" יותר מאשר טוטליטרית). האוטומטיזציה, ולאחר מכן האוטומציה של מכונת המלחמה, ייצרו את האפקט הממשי שלהן רק אחרי מלחמת העולם השנייה. בהתחשב בסתירות ובניגודים שחצו את המכונה, המלחמה לא היתה עוד מושא הבלעדי, היא אימצה לעצמה כמושא את השלום, את הפוליטיקה, את הסדר העולמי, בקיצור: את המטרה. בנקודה זו מתהפכת הנוסחה של קלוסוביץ: הפוליטיקה נהפכת להמשך המלחמה, השלום הוא זה שמשחרר באופן טכני את התהליך החומרי הלא-מוגבל של המלחמה הטוטלית. המלחמה חדלה להיות התגלמות של מכונת המלחמה, מכונת המלחמה עצמה היא המלחמה שהתגשמה. במובן זה, לא היה עוד צורך בפשיזם. הפשיסטים לא היו אלא ילדים חלוצים, והשלום המוחלט של ההישרדות הצליח במה שהמלחמה הטוטלית נכשלה. כבר היינו במלחמת העולם השלישית. מכונת המלחמה שלטה בכל המערכת האקסיומטית כעוצמה של רצף הסובבת את ה"כלכלה-עולם", ומקשרת בין כל חלקי העולם. העולם נעשה-מחדש מרחב חלק (ים, אוויר, אטמוספירה) ששולטת בו מכונת מלחמה אחת ויחידה, גם כשהיא מתנגדת לחלקים שלה עצמה. המלחמות נעשו חלקים של השלום. יותר מכך, המדינות לא ניכסו עוד את מכונת המלחמה, הן יצרו מחדש מכונת מלחמה שבה הן עצמן לא היו אלא חלקים. בקרב כל ההוגים שפיתחו מובן/כיוון⁸ אפוקליפטי או מילנריסטי, פול ויריליו הוא זה שהצביע על חמש נקודות חשובות: האופן שבו מכונת המלחמה מצאה את המושא החדש שלה בשלום המוחלט של האימה או ההרתעה; האופן שבו היא ביצעה "קפיטליזציה" טכנית-מדעית; האופן שבו מכונת המלחמה לא היתה מבעיתה ביחס למלחמה אפשרית שהובטחה לנו כבמעשה סחיטה, אלא להיפך — דווקא ביחס לשלום הממשי והמיוחד מאוד שקידמה, וכבר החלה בקביעתו; האופן שבו אותה מכונת מלחמה לא נזקקה עוד לאויב בעל תכונות, אלא פעלה כנגד "אויב כלשהו", פנימי או חיצוני (יחיד, קבוצה, מעמד, עם, אירוע, עולם), בהתאם לתביעות המערכת האקסיומטית; האופן שבו

⁸ למונח sens בצרפתית, המלווה את דלו מאז ספרו הלוגיקה של המובן, יש שלושה מובנים: מובן, כיוון וחוש. דלו מתייחס רק לשני המובנים הראשונים ומייצר ביניהם זיקה, ולכן בחרתי לשמור בעברית על שניהם. גם הכיוון וגם המובן נקבעים ומיוצבים בצמתים פוליטוניים, שיש בהם יותר מכיוון אחד ויותר ממובן אחד (הערת המתרגמת).

עלתה ממכונת המלחמה תפיסה חדשה של ביטחון, תפיסת המלחמה שהתגשמה, תפיסה של אי-בטחון מאורגן או קטסטרופה מתוכננת, מחולקת, מופרטת.⁹

5. השלישי המוכלל. — איש לא הראה טוב יותר מברודל (Braudel) שהאקסיומטיקה הקפיטליסטית זקוקה למרכז, ושרכז זה מתכונן בצפון, בהמשך לתהליך היסטורי ארוך: "לא יכולה להיות כלכלה-עולם אלא כאשר הרשת עשויה מלולאות צפופות דיין, ויחסי החליפין מוסדרים למדי ובעלי נפח בשביל להעניק חיים לאזור מרכזי.¹⁰ בהקשר זה, הוגים רבים חושבים שהציר צפון-דרום, מרכז-פריפריה, חשוב היום הרבה יותר מן הציר מערב-מזרח, ובאופן עקרוני אף קובע אותו. את זה מבטאת תיזה שגורה, שאומצה מחדש על ידי ז'יסקאר דה-סטין ופותחה על ידו: ככל שהדברים מתאזנים במרכז בין המזרח למערב, החל מהאיזון של חימוש היתר, כך הם מאבדים איזון או "מתערעים" מן הצפון לדרום, ומערעים את האיזון המרכזי. ברור שבניסוחים אלה, הדרום הוא מונח מופשט שמצביע על העולם השלישי או על הפריפריה, וישנם אפילו כמה [אזורי] דרום או כמה עולמות שלישיים שהם פנימיים למרכז. ברור גם שהערעור אינו מקרי, אלא תוצאה (תיאורמטית) של האקסיומות של הקפיטליזם, ובעיקר האקסיומה הקרויה החליפין הלא-שוויוניים, ההכרחית לתפקודו. נוסחה זו היא גם הגירסה המודרנית של הנוסחה העתיקה ביותר, שבתנאים אחרים היתה תקפה כבר באימפריות הארכאיות. ככל שהאימפריה הארכאית קידדה-יתר-על-המידה את השטפים, כך למעשה היא המריצה יותר שטפים שאיבדו את הקודים שיצאו נגדה ואילצו אותה להשתנות. כעת, ככל שהשטפים שאיבדו את הקודים נכנסים לאקסיומטיקה מרכזית, כך הם נוטים לחמוק מהפריפריה, ולהציב בעיות שהאקסיומטיקה אינה מסוגלת לפתור או לשלוט בהן (אפילו לא באמצעות אקסיומות מיוחדות שהיא מוסיפה בעבור פריפריה זו).

ארבעת השטפים העיקריים, שמטרידים את נציגי הכלכלה-עולם או האקסיומטיקה, הם: השטף חומר-אנרגיה, השטף של האוכלוסייה, השטף של המזון והשטף האורבני. המצב נראה מסובך, משום שהאקסיומטיקה אינה חדלה ליצור את מכלול הבעיות הזה, בה-בעת

⁹ ראו ספריו של פול ויריליו, *L'insécurité du territoire, Vitesse et politique, Défense populaire et luttes écologiques*: מכונת המלחמה מוצאת את המושא המלא שלה מעבר לפשיזם ולמלחמה הטוטלית, בשלום המאיים של ההרתעה הגרעינית. זה המקום שבו ההיפוך של נוסחתו של קלוזוביץ לובש מובן קונקרטי, ואילו המדינה הפוליטית נוטה להתנוון ומכונת המלחמה כובשת מקסימום של פונקציות אזרחיות ("להציב את מכלול החברה האזרחית תחת משטר של ביטחון צבאי", "לפסול את המכלול של המגורים על פני הפלנטה באמצעות גזילה מן התושבים העמים את תכונתם כתושבים", "למחוק את ההבחנה בין זמן מלחמה לזמן של שלום": ראו תפקיד המדיה בהקשר זה). רוגמה פשוטה אפשר לראות בכמה משטרות אירופיות, כשהן תובעות את הזכות "לירות בלא אזהרה": הן חדלות מלהיות מנגנון של מכונת המדינה ונעשות רכיבים של מכונת מלחמה.

¹⁰ ברודל מראה כיצד מרכז כובד זה יתכונן בצפון אירופה, אבל כתוצאה מתנועות שמהמאה ה-9 וה-10, יובילו לתחרות או לידיבות בין המרחבים האירופיים של הצפון והדרום (אין לערב בעיה זו עם הבעיה של צורת-עיר ושל צורת-מדינה, אבל הן נפגשות). ראו Naissance d'une économie-monde, in URBI I, Septembre 1979.

שהאקסיומות שלה, גם כשהן מוכפלות, נוטלות ממנה את האמצעים לפתרון הבעיות (למשל, הסיקולציה והחלוקה שהיו מאפשרות להזין את העולם). מובן, שאפילו סוציאליזמוקרטיה, שהסתגלה לעולם השלישי, אינה מציעה שילוב של האוכלוסייה במצוקה בשוק הפנימי, אלא חותרת לביצוע שבר מעמדי שיברור את האלמנטים הניתנים לשילוב. ומדינות המרכז אינן עסוקות רק בעולם השלישי; לא זו בלבד שלכל אחת מהן יש עולם שלישי חיצוני — יש להן גם כמה עולמות שלישיים פנימיים המבצעים בתוכם ומעיקים מבפנים. במובנים מסוימים אף נאמר, שהפריפריה והמרכז מחליפים את הדטרמינציות שלהם: דה-טריטוריאליזציה של המרכז, ונסיקה של המרכז ביחס למכלולים טריטוריאליים ולאומיים, גורמת לכך שהתצורות (formations) הפריפריאליות ייעשו למרכזי השקעה ממשיים, בעוד שהתצורות המרכזיות יעברו פריפריזציה. התיזות של סמיר אמין מקבלות חיזוק ונעשות יחסיות בעת ובעונה אחת. ככל שהמערכת האקסיומטית העולמית ממקמת בפריפריה תעשייה מפותחת וחקלאות מתועשת ביותר, וכך משמרת באופן זמני במרכז את הפעילויות הקרויות פוסט-תעשייתיות (אוטומציה, אלקטרוניקה, מחשבים, כיבוש המרחב, חימוש יתר...) כך היא גם ממקמת במרכז יותר אזורי פריפריאליים של תת-התפתחות, כמה עולמות שלישיים פנימיים, כמה [אזורי] דרום פנימיים. "מסות" של אוכלוסייה נשלחות לעבודה זמנית (עבודה בתת-תנאים, זמנית או שחורה), והפרנסה הרשמית מובטחת רק על ידי קצבאות של המדינה ומשכורות זמניות. מתוך המקרה המופתי של איטליה, יצר הוגה כמו נגרי (Negri) תיאוריה של השוליים הפנימיים האלה, הנוטים יותר ויותר למזג את הסטודנטים עם ה-emarginati.¹¹

תופעות אלה מאשרות את ההבדל בין השעבוד המכונני החדש להכפפה הקלסית. ההכפפה נותרה מרוכזת סביב העבודה, והצביעה על ארגון דו-קוטבי, נכס-עבודה, בורגנות-פרולטריון. ואילו בשעבוד ובשליטה המרכזית של ההון היציב, נראה שהעבודה מתפצלת לשני כיוונים: זה של עבודת-יתר אינטנסיבית, שאינה עוברת עוד דרך העבודה, וזה של עבודה אקטנסיבית שנעשתה זמנית וצפה. הנטייה הטוטליטרית לזנוח את אקסיומות התעסוקה, והנטייה הסוציאליזמוקרטי להכפיל את הסטטוסים, יכולות להשתלב כאן, אבל תמיד כדי לבצע את השבר המעמדי. הניגוד בין האקסיומטיקה והשטפים, שבהם היא אינה מסוגלת לשלוט, מתחדד הרבה יותר.

6. מיעוטים. — העידן שלנו נעשה עידן המיעוטים. ראינו בכמה הזדמנויות שאלה אינם מוגדרים בהכרח באמצעות מספרם הקטן, אלא באמצעות ההיעשות או הציפה, כלומר

¹¹ תנועת מחקר מרקסיסטית שהתהוותה סביב (Tronti *Ouvriers et Capital*, Bourgeois), ולאחר מכן עם האוטונומיה האיטלקית ואנטוניו נגרי, במטרה לנתח את הצורות החדשות של העבודה והמאבק כנגד העבודה. מדובר בניסיון להראות בעת ובעונה אחת: 1. שאין זו תופעה מקרית או "שולית" של הקפיטליזם, אלא היא מהותית להרכב של ההון (גידול פרופורציונלי של ההון היציב); 2. אבל גם שתופעה זו מחוללת סוג חדש של מאבקים פועליים, פופולריים, אתניים, עולמיים המתקיימים בכל התחומים, ראו Antonio Negri, *passim* ובעיקר K.H. Roth, *L'autre mouvement*; ובעבודות מן הזמן האחרון בצרפת של Yann Moulier, *ouvrier en Allemagne*, Bourgeois; Guillem, Benjamin Coriat ואחרים.

באמצעות הפער שמפריד בינם לבין אקסיומה כזו או אחרת המהווה את הרוב המליצי ("יוליסס או האירופי הממוצע של היום המתגורר בערים", או כמו שאומר יאן מולייה [Yann Moulier], "הפועל הלאומי, האיכותי, זכר בן 35 ומעלה"). מיעוט יכול להכיל רק מעטים; אבל הוא יכול גם לכלול את המספר הרב ביותר, לכונן רוב מוחלט, לא מוגדר. זה מה שמתרחש כשההוגים, אפילו אלה הקרויים שמאליים, מחדשים את קריאת החירום הקפיטליסטית: בתוך עשרים שנה, "הלבנים" לא יהיו אלא 12 אחוז מהאוכלוסייה העולמית... הם אינם מסתפקים באמירה שהרוב ישתנה, או כבר השתנה, אלא דווקא באמירה שבתוך הרוב רוחש מיעוט מתפשט שאינו ניתן-למנייה ועלול להרוס את הרוב בעצם המושג שלו, כלומר כאקסיומה. למעשה, המושג המוזר של לא-לבן אינו מכלול הניתן-למנייה. את המיעוט לא מגדיר, אפוא, מספר, אלא היחסים הפנימיים למספר. מיעוט יכול להיות מרובה ואף אינסופי; ודומה הדבר ביחס לרוב. הם מובחנים זה מזה בכך, שבמקרה של רוב — היחס הפנימי למספר מייצר מכלול, סופי או אינסופי, אבל תמיד כזה שניתן-למנייה; ואילו המיעוט מוגדר כמכלול שאינו ניתן-למנייה, יהא אשר יהא מספר האלמנטים שלו; למעשה, זהו הקישור (connexion), ה"י", שנוצר בין האלמנטים, בין המכלולים, ואינו שייך אף לאחד מהם, שחומק מהם ומהווה קו מילוט.¹² אלא שהאקסיומטיקה אינה מנהלת אלא מכלולים ניתנים-למנייה, ואפילו אינסופיים, בעוד שהמיעוטים מהווים מכלולים "מעורפלים" שאינם ניתנים-למנייה, שאי-אפשר להופכם לאקסיומה — בקיצור, "המונים", ריבויים של מילוט או של שטף. בין אם זה המכלול האינסופי של הלא-לבנים של הפריפריה, או המכלול המצומצם של הבסקים, הקורסיקאים וכו', בכל מקום אנחנו פוגשים את הנחותיה של תנועה עולמית: המיעוטים יוצרים מחדש תופעות "לאומיות", שמדינות הלאום היו מופקדות על השליטה בהן ועל החנקתן. ואכן, תנועות אלה אינן נחסכות גם מן הסקטור הסוציאליסטי הביורוקרטי, וכמו שאמר אמלריק (Amalrik), אם ננתק את הדיסידנטים מן המיעוטים הרוחשים בברית המועצות, הם אינם ולא כלום, או שהם משמשים רק ככלי משחק בפוליטיקה הבינלאומית. לעובדה שהמיעוטים אינם מסוגלים לכונן מדינות בנות-קיימא, מבחינת המערכת האקסיומטית והשוק, אין חשיבות רבה, משום שבטווח הארוך הם מקדמים הרכבים שאינם נזקקים לכלכלה הקפיטליסטית או לצורה של המדינה. התגובה הקולעת של המדינות או של האקסיומטיקה, יכולה כמובן להיות הענקת אוטונומיה למיעוטים, אזורית, פדרלית או סטטוטורית — בקיצור הוספת אקסיומות. אלא שלא זו הבעיה: מהותה של פעולה זו אינה אלא תרגום המיעוטים למכלולים או לתת-מכלולים ניתנים-למנייה, שעל פי

¹² קו מילוט (ligne de fuite) הוא מושג שחוזר לכל אורך הכתיבה המשותפת לדלו וגואטרי, והוא רכיב בתוך מושג הריזום. הריזום הוא הסתעפות חסרת התחלה או סוף, ובעיקר כזו שאינה מבטאת מודל קודם, להבדיל מהסטרוקטורה שבה התנועה היא בין נקודות, בריזום התנועה היא קווית, והיא מאפשרת מעברים בלתי צפויים שאינם רק בבחינת מהלך בין שתי נקודות נתונות. קו המילוט הוא, אם כן, האפשרות לשרטט מסלולים שונים שיחמקו מן התבניות המבקשות ללכוד אותם (הערת המתרגמת).

רוב אפשר לכנסם תחת כותרת של יסודות הניתנים למנייה כחלק מן הרוב. אותם דברים אמורים ביחס למעמד הנשים, למעמד הצעירים, למעמד העובדים הזמניים... וכו'. אפשר אפילו להעלות על הדעת, במשבר ובדם, היפוך רדיקלי יותר, שיהפוך את העולם הלבן לפריפריה של מרכז צהוב; זו ללא ספק תהיה אקסיומטיקה שונה לחלוטין. אבל אנחנו מדברים על משהו אחר, שלא יוסדר בשל כך: הנשים, הלא-גברים, כמיעוטים, כשטף או מכלול שאי-אפשר למנותו, לא יקבלו שום ביטוי הולם כשיהפכו ליסודות של הרוב, כלומר: למכלול סופי וניתן-למנייה. הלא-לבנים לא יקבלו ביטוי הולם בהיעשותם רוב חדש, צהוב, שחור, מכלול ניתן-למנייה אינסופי.

ייחודו של המיעוט הוא [בכוחו] להפוך את העוצמה של הבלתי ניתן-למנייה לערך, גם כאשר הוא מורכב מחבר אחד. זו הנוסחה של הריבויים (multiplicités): מיעוט כפיגורה אוניברסלית, או היעשות-לכל-אחד. אשה — על כולנו להיעשות אשה, בין אם אנחנו זכרים או נקבות. לא-לבן — על כולנו להיעשות ללא-לבנים, בין אם אנחנו לבנים, צהובים או שחורים. גם כאן, אין פירוש הדבר שהמאבק ברמת האקסיומות חסר חשיבות; להיפך, הוא מכריע (ברמות שונות מאוד, מאבק הנשים למען זכות בחירה, הפלה, תעסוקה; מאבק של אזורים למען אוטונומיה; מאבק של העולם השלישי; מאבק של ההמון והמיעוטים המדוכאים באזורים של המזרח והמערב...). אבל תמיד ישנו גם סימן המראה שמאבקים אלה מסמנים קרב אחר, שמתחולל עמם. ככל שהתביעה [במאבק זה] צנועה, היא תמיד מעלה נקודה שהמערכת האקסיומטית אינה יכולה לשאת: דרישת קבוצת האנשים להציג בעצמה את הבעיות שלה, ולהכריע לפחות בעניין התנאים המסוימים שבמסגרתם יזכו בעיות אלה לפתרון כללי יותר (להתייחס לפרטיקולרי כאל צורה מחדשת).

אנחנו תמיד נדהמים מחזרתה של ההיסטוריה: בתחילה — צניעות תביעות המיעוטים, המצטרפת לחוסר יכולתה של המערכת האקסיומטית לפתור את הבעיה הפחותה ביותר. בקיצור, המאבק סביב האקסיומות חשוב אם הוא מחצין ומרחיב בעצמו את הפער שביין שני טיפוסים פסוקים — הפסוקים של השטף והפסוקים של האקסיומות. עוצמת המיעוטים אינה נמדדת ביכולתם להיכנס למערכת של הרוב או לכפות את עצמם עליה, וגם לא בהיפוך הקריטריון של הרוב, שהוא בהכרח טאוטולוגי — אלא ביכולתם להעניק ערך לכוחם של מכלולים בלתי ניתנים-למנייה, קטנים ככל שהם, כשהללו מתייצבים כנגד המכלולים הניתנים-למנייה, ואפילו הם אינסופיים, הועמדו על ראשם או שוננו. עוצמת המיעוטים נמדדת אף ביכולתה ליצור אקסיומות חדשות, ואפילו מערכת אקסיומטית חדשה. השאלה אינה כלל האנרכיה או הארגון, גם לא המרכז או הביזור, אלא שאלת החישוב או התפיסה של בעיות הקשורות למכלולים בלתי ניתנים-למנייה כנגד אקסיומטיקה של מכלולים ניתנים-למנייה. אלא שיכול להיות שלחישוב זה יהיו הרכבים, צורות ארגון ואפילו מרכזים משלו, הוא אינו עובר בדרכן של המדינות וגם לא בתהליך המערכת האקסיומטית, אלא ב[תהליך] ההיעשות של המיעוטים.

7. פסוקים בלתי-ניתנים-להכרעה. — נתנגד לאקסיומטיקה המחלצת בעצמה את

עוצמת המכלול האינסופי שאי-אפשר למנותו: בעיקר לזו של מכונת המלחמה. עם זאת, נראה שקשה ליישמה ב"טיפול" הכללי במיעוטים, מבלי לפתוח במלחמה המוחלטת שהיא אמורה לגרש. ראינו גם שמכונת המלחמה העמידה תהליכים כמותיים ואיכותיים, הקטנות מיניאטוריות והסתגלויות שאפשרו לה לדרג את מתקפותיה, את תגובותיה, בכל פעם ביחס ל"אויב כלשהו" (יחידים, קבוצות, עמים...). אבל בתנאים אלה, המערכת האקסיומטית הקפיטליסטית אינה חדלה לייצר ולשעתק את מה שמכונת המלחמה שלה נוטה להשמיד. אפילו ארגון הרעב מכפיל את הרעבים באותה מידה שהוא הורג אותם. אפילו ארגון המחנות [מחנות הריכוז], שבמסגרתו הסקטור ה"סוציאליסטי" התבחן באופן איום, אינו מבטיח את הפתרון הרדיקלי שעליו חולמת העוצמה. החיסול של מיעוט מיילד מתוך המיעוט הזה מיעוט נוסף. למרות היציבות של מקרי הטבח, באופן יחסי, אפילו בעולם השלישי קשה לחסל עם או קבוצה מרגע שהם מציגים מספיק קישורים למרכיבים של המערכת האקסיומטית. מבחינות אחרות, אפשר לחזות שהבעיות הבאות של הכלכלה הנעוצות בצורך ברפורמה של ההון ביחס למשאבים חדשים (נפט ימי, nodules מתכתי, חומרי מזון) לא יתבעו רק חלוקה-מחדש של העולם, שתגייס את מכונת המלחמה העולמית ותנגיד את הצדדים ביחס למטרות החדשות; סביר גם להניח, שנבחין ביצירה או ביצירה-מחדש של מכלולי מיעוטים בהתאם לאזורים ספציפיים.

באופן כללי, המיעוטים אינם רואים את פתרון בעייתם באינטגרציה, ואפילו לא באמצעות אקסיומות, מעמד, אוטונומיה או עצמאות. הטקטיקה שלהם עוברת שם בהכרח. אבל אם הם מהפכנים, הרי זה מפני שהם מניעים תנועה עמוקה יותר, המציבה בסימן שאלה את המערכת האקסיומטית העולמית. עוצמת המיעוט, עוצמת הפרטיקולריות, מוצאת את דמותה או את תודעתה האוניברסלית בפועל. אבל, כל עוד המעמד הפועלי מוגדר באמצעות סטטוס נרכש, או אפילו באמצעות מדינה שנכבשה באופן תיאורטי, הוא מופיע רק כ"הון", כחלק של ההון (הון משתנה), ואינו יוצא מתוך התוכנית של ההון. לכל היותר, התוכנית נעשית ביורוקרטית. לעומת זאת, ביציאה מן התוכנית של ההון, כשלא חדלים לצאת ממנה, ההמון נעשה מהפכני ללא הפסק והורס את האיוון השליט של מכלולים ניתנים-למנייה.¹³ קשה לדמיין מדינה-אמזונה, מדינה של נשים או מדינה של עובדים זמניים, מדינה של "סירוב". אם המיעוטים אינם מכוננים מדינות בנות-קיימא מבחינה תרבותית, פוליטית, כלכלית, הרי זה מפני שצורת המדינה אינה מתאימה להם, גם לא המערכת האקסיומטית של ההון ואף לא התרבות התואמת לה.

לעתים תכופות ראינו את הקפיטליזם מקיים או מארגן מדינות שאינן בנות-קיימא,

¹³ זוהי אחת התיזות המהותיות של טרונטי (Tronti) שקבע את הקונספציות החדשות של "ההמון-הפועלי" ושל היחס אל העבודה: "כדי להיאבק כנגד ההון, המעמד הפועלי צריך להיאבק כנגד עצמו בתור הון; זהו השלב המקסימלי של הסתירה, לא בשביל הפועלים אלא בשביל הקפיטליסטים... תוכנית של ההון מתחילה לפעול באופן הפוך, לא עוד כהתפתחות חברתית אלא כהתליך מהפכני". ראו *Ouvriers et Capital*, p. 322. ומה שנגרי כינה *Crise de l'Etat-plan*, Feltrinelli.

בהתאם לצרכים, ובדיוק כדי לרמוס את המיעוטים. גם שאלת המיעוטים היא [שאלה שמטרתה היא] דווקא לקטול את הקפיטליזם, להגדיר מחדש את הסוציאליזם, לכונן מכונת מלחמה המסוגלת לתת מענה קולע למכונת המלחמה העולמית באמצעים אחרים. נראה כי שני הפתרונות, של ההשמדה ושל האינטגרציה, אינם אפשריים כלל, בגלל החוק העמוק ביותר של הקפיטליזם: הוא אינו חדל מלהציב את הגבולות שלו עצמו ולדחוק אותם, אבל הוא אינו עושה זאת אלא תוך כדי העלאה עצמית של שטפים כה רבים, בכל כיוון, שחומקים מהמערכת האקסיומטית שלו. הוא מתממש במכלולים הניתנים-למנייה, המשמשים לו כמודלים רק באשר הוא מכונן באותה עת מכלולים בלתי ניתנים-למנייה התוצים את המודלים האלה ומזעזעים אותם. הוא אינו מבצע את צירוף השטפים שאיבדו קודים ועברו דה-טריטוריאליזציה מבלי שהשטפים לא ירחיקו לכת עוד יותר, יחמקו מהמערכת האקסיומטית המאחדת אותם כמו המודלים שגורמים להם דה-טריטוריאליזציה; או מבלי שהשטפים לא ייטו להיכנס ל"קישורים" שישרטו קרקע חדשה, ויכוננו מכונת מלחמה שלא תציב עוד כמטרה מלחמת השמדה ולא שלום של אימה מוכללת, אלא את התנועה המהפכנית (קישורים של שטפים, הרכבים של מכלולים בלתי ניתנים-למנייה, היעשות-מיעוט של כל אחד).

אין זו התפזרות או התרסקות: פוגשים דווקא את התנגדות מישור הארגון וההתפתחות של ההון, או של המישור הסוציאליסטי הביורוקרטי, למישור של יציבות. קונסטרוקטיביזם, "דיאגרמטיזם", פועל בכל מקרה באמצעות קביעה של תנאי בעיה, ובאמצעות קשרים רוחביים של בעיות בינן לבין עצמן: הוא מתנגד לאוטומציה של אקסיומות קפיטליסטיות, כמו גם לפרוגרמציה ביורוקרטית. במובן זה, מה שאנחנו מכנים "פסוקים בלתי ניתנים להכרעה" אינו האי-ודאות של ההשלכות השייכות בהכרח לכל מערכת. להיפך, מדובר בדו-קיום או באי-ניתנות-להפרדה של מה שהמערכת מאחדת ושל מה שאינו חדל לחמוק ממנה, בהתאם לקווי המילוט ניתנים-להתחברות. הבלתי-ניתן-להכרעה הוא הזרע והמקום המובהקים של ההחלטות המהפכניות. קורה שפונים לטכנולוגיה המפותחת של המערכת העולמית של השעבוד; אבל, בעיקר, שעבוד מכונני זה שופע פסוקים ותנועות בלתי-ניתנות-להכרעה, שאינן מפנות כלל לידע של מומחים מושבעים, והן מעניקות באותה מידה נשק להיעשות-כל-אחד, היעשות-רדיו, היעשות-אלקטרוני, היעשות-מולקולרי.¹⁴ אין מאבק שאינו נעשה דרך כל הפסוקים הבלתי-ניתנים-להכרעה אלה, ושאנו בונה קישורים מהפכניים כנגד החיבורים של המערכת האקסיומטית.

¹⁴ זהו היבט אחר של הסיטואציה העכשווית: לא עוד מאבקים חדשים קשורים בעבודה ובהתפתחות העבודה, אלא כל התחום של מה שאנחנו מכנים "פרקטיקות חלופיות" והבניה של פרקטיקות כאלה (תחנות רדיו חופשי הן הדוגמה הפשוטה ביותר, אבל גם רשתות של קהילות עירוניות, החלופה לפסיכיאטריה וכו'). בכל הנקודות האלה, ועל הקשר בין שני ההיבטים, ראו Franco Berardi Bifo, *Le ciel est enfilé tombé sur la terre*, Ed. Du Seuil; Les Untorelli, Ed. Recherches